

О. А. Чуваков

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права,
кримінального процесу та криміналістики

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ

До початку дев'яностих років минулого століття в законотворчій діяльності та у наукових дослідженнях з питань безпеки в Радянському Союзі і пізніше в Україні пріоритет віддавався державі. Насамперед обговорювався захист державних інтересів за допомогою інститутів державної влади. Тому тоді цілком доцільне було використання терміну «державна безпека».

В подальшому осмислення проблеми державної безпеки у зв'язку з появою поняття національної безпеки термін «державна безпека» набув більш вузького значення і став означати створення таких умов, які б забезпечували непорушність існуючого конституційного ладу, суверенітет і територіальну цілісність держави [1]. Однак викладена точка зору не є єдиною. Тому визначення поняття «державна безпека» вимагає більш глибокого осмислення.

Так, у коментарі до Кримінального кодексу України за редакцією М. Потебенька і В. Гончаренка зазначено, що державна безпека України — стан захищеності корінних підвалин

суспільства, державних інститутів, необхідних для виконання державою своїх функцій з управління загальнозначущими справами суспільства [2, с. 16].

У коментарі до Кримінального кодексу України за редакцією С. Яценка вказано, що державна безпека України — стан захищеності державної влади, суверенітету, територіальної цілісності, обороноздатності, спокою людей (народу), громадської злагоди, довкілля, національної і релігійної рівності [3, с. 111]. На відміну від викладеного у першому коментарі в основу останнього варіанта визначення покладено саме стан захищеності, тобто застосовано інший підхід.

У подальшому термін було доопрацьовано у коментарі до Кримінального кодексу за редакцією М. Мельника та М. Хавронюка, де наведено таке визначення: державна безпека — це захищеність державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності України, її економічного, науково-технічного і оборонного потенціалу, державної таємниці, правопорядку, державного кордону, життєво важливої інфраструктури та населення від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, а також від терористичних та інших особливо небезпечних зазіхань з боку злочинних організацій, груп чи осіб [4, с. 229].

Як зазначають дослідники, посилення на розвідувально-підривну діяльність іноземних спецслужб має насамперед контррозвідувальний акцент, що не вичерпує забезпечення державної безпеки [5, с. 17]. Такий підхід закріплено законодавством України, відповідно до якого контррозвідувальна діяльність — спеціальний вид діяльності у сфері забезпечення державної безпеки [6, ст. 89].

Цікава (хоча дискусійна) думка щодо тотожного сприйняття за сучасних умов понять «державна безпека» і «безпека держави», висловлена С. Гордієнком, який запропонував такі визначення: безпека держави — це спроможність системи суспільних відносин (у політичній, економічній, військовій, науково-технічній та інших важливих сферах діяльності суспільства), що безпосередньо пов'язана із забезпеченням оптимального функціонування її інститутів (насамперед державної влади), забезпечити безпеку держави, особи і суспільства за конкретного балансу їхніх життєво важливих інтересів; державна безпе-

ка — форма (різновид) національної безпеки, що передбачає спроможність держави забезпечувати стабільне функціонування державних та суспільних інституцій, а також стан їхньої захищеності від потенційних і реальних загроз [7, с. 119].

Заслужують також на увагу висновки А. Опальова про те, що поняття «безпека держави» і «державна безпека» не тотожні. Так, безпеку держави необхідно розглядати у поєднанні з такими поняттями, як безпека особи і безпека суспільства [8, с. 4]. Інші автори з цього приводу зазначали, що державну, військову, економічну і суспільну безпеку можна розглядати як складові загального поняття «безпека країни (держави)» [5, с. 18].

На наш погляд, такий підхід дає змогу системно розглядати поняття «державна безпека» і «забезпечення державної безпеки», зіставляти їх з іншими поняттями у сфері національної безпеки, сприяти теоретичному розв'язанню проблеми співвідношення національної і державної безпеки та їхньому забезпеченню.

Таким чином, поняття «державна безпека» може означати не тільки забезпечення безпеки держави, але і забезпечення безпеки країни в цілому. Таке тлумачення фактично було досить розповсюдженим з використанням цього терміна. Недоліком розглянутого терміна була відсутність згадування про забезпечення безпеки особистості. Тому прийнятий Законом України від 19 червня 2003 року «Про основи національної безпеки України» термін «національна безпека» більш точно виражає сутність досліджуваного явища, оскільки співвідносить безпеку не тільки з державою, але і з нацією в цілому (з її державними і недержавними структурами, інтересами населення). Цей закон розглядає державу у формі збірного образу у вигляді систем державних органів, державних інститутів, громадських організацій і об'єднань громадян. Держава, діючи через органи законодавчої, виконавчої і судової влади, забезпечує безпеку громадян на території України і за її межами. Держава також забезпечує правовий і соціальний захист громадянам, громадським та іншим організаціям і об'єднанням, які сприяють забезпеченню безпеки.

Література

1. Про основи національної безпеки України [Текст] : Закон України від 19 червня 2003 року // Офіційний Вісник України. — 2003. — № 29. — Ст. 1433.
2. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України [Текст] / під заг. ред. М. О. Потебенька, В. Г. Гончаренка. — К. : Форум, 2001. — Ч. 2. — 984 с.
3. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України [Текст] / відп. редактор Яценко С. С. — 2-ге вид., перероблене та доповнене. — К. : А. С. К., 2003. — 968 с.
4. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України [Текст] / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. — 3-тє вид., перероб. та доп. — К. : Атіка, 2004. — 1061 с.
5. Пилипчук В. Г. Еволюція наукових поглядів стосовно поняття «державна безпека» [Текст] // Стратегічна панорама. — 2006. — № 2. — С. 17-20.
6. Про контррозвідувальну діяльність [Текст] : Закон України від 26 грудня 2002 року // Відомості Верховної Ради. — 2003. — № 12. — Ст. 89.
7. Гордієнко С. Г. Сутність та зміст поняття «державна безпека» [Текст] // Стратегічна панорама. — 2003. — № 2. — С. 114-120.
8. Опалев А. В. О некоторых базовых категориях теории обеспечения национальной безопасности [Текст] // Вестник Российской академии естественных наук. — 2004. — № 3. — С. 4-8.